

Vedeckovýskumné iniciatívy Ústavu literárnej a umeleckej komunikácie (ÚLUK) Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre charakterizuje najmä v ostatnej dekáde bifurkácia dvoch komplementárnych línií. Prvá sa orientuje na analýzu a interpretáciu postmoderných a popkultúrnych artefaktov. Ako ich náprotivok sa na podnet Mariany Čechovej začala formovať nová literárnovedná/umenovedná subdisciplína – *arcitextuálna tematológia*. Pod vedením Ľubomíra Plesníka ju rozvíja úzky okruh vedeckovýskumných a pedagogických pracovníkov a pracovníkov Oddelenia semiotických štúdií (OSS) ÚLUK.

Arcitextuálna tematológia nadväzuje na pôvodnú koncepcio-metodologickú tradíciu nitrianskej interpretačnej školy, prednostne na koncept recepcnej poetiky a pragmatickej estetiky. Obracia pozornosť na literárnovedný výskum témy starobylých kultúrotrvných naratívov (*arcinaratív/arcitext*), ako sú rozprávky, mýty, eposy, náboženské texty a pod. Podľa Čechovej sa arcitextuálna tematológia zaoberá témou arcinaratívov „ako výrazom/prejavom (mystéria) zakladajúcej skúsenostnej a nadindividuálne, historicky i praxeologicky overenej múdrosti, ktorá podkladá a zároveň presahuje čisto individuálne kreácie. Jej cieľom je postihnúť fundamentálne modely zobrazenia osnovných životných/existenciálnych problémových situácií a v nich výslovne alebo implicitne obsiahnutých poňatí životného sveta, pobytu v ňom (Dasein) a stratégií jeho čo najzmyslupnejšieho zvládnutia“ (Čechová, Mariana. 2017. „Arcinaratív/arcitext – tematický algoritmus – arcitextuálna tematológia.“ *Litikon* 2, 1: 280).

Táto intencia predpokladá ikonický vzťah medzi témou (ako ekvivalent k Platónovmu a Aristotelovmu *logos*, *inventio* klasickej antickej rétoriky, k *fabule* ruského formalizmu, *histoire* francúzskeho štrukturalizmu či k Mikovmu *systému zobrazovaného*) a aktuálnym, životným svetom.

Čechová potvrdila zmyslupnosť novokonštituovanej literárnej/umenovednej subdisciplíny už v niekoľkých predchádzajúcich spoluautorských monografiách – *Tematické algoritmy a existenciálne stratégie v Oceáne príbehov* (2016), *Osnovné tematické algoritmy v slovesnom umení (s intersemiotickými a interdisciplinárnymi presahmi)* (2016), *Prolegomena k pramotívu premeny* (2019). Na konci roka 2019 publikovala ďalšiu, tentokrát samostatnú monografiu *Ikonizácia pádu a vzostupu (v arcinaratívoch Popoluškinho typu)*.

Venovať celú monografiu príbehu o Popoluške sa nezasvätenej čitateľskej verejnosti môže na prvý pohľad javiť ako redundantný počin. Čechová už v prvej kapitole monografie „Popoluška – typológia“ predostiera detailný prehľad o doteraz známych typológiách a klasifikáciách „popoluškovského“ príbehu (Harold Bayley, Raymond De Loy Jameson, Anna Birgitta Rooth a i.), v súčasnosti evidovaného vo viac ako tisíc variantoch po celom svete. Približuje teórie o genealogickom pôvode naratívu a objasňuje jeho medzikultúrny transport. Implicitne tak upozorňuje na nemalé množstvo bádateľiek a bádateľov, ktorí sa príbehom o Popoluške zaoberali z rôznych hľadísk – literárnoteoretického, kultúrnoantropologického, symbolického a pod. Autorka monografie v nasledujúcich kapitolách potvrdzuje, že z pohľadu interdisciplinárnej zameranej arcitextuálnej tematológie, ktorej cieľom je pojmovo obsiahnuť a interpretačne uchopiť existenciálne stratégie tematicky ikonizované vo fikčných svetoch, sa i repetitívne prebádaná téma javí ako značne potentná. Výsledky dosiahnuté prostredníctvom takejto metodológie sú pritom relevantné nielen pre teóriu literatúry, ale tiež pre výskum z oblasti religionistiky, folkloristiky či kultúrnej antropológie.

Autorka koncipuje ostatné kapitoly monografie ako samostatné výkladovo-logické

časti/celky, ktoré je možné čítať v ľubovoľnom poradí. Názvy jednotlivých kapitol odkazujú na ich hlavnú výkladovú intenciu a hĺbkovo sa v nich prezentuje výklad príbehu o Popoluške z rozličných hľadísk (rodu, genealógie, etymológie atď.).

V druhej kapitole Čechová vychádza z klasifikácie anglickej bádatelky Marian Cox, ktorá ustanovila za samostatný typ príbehov o Popoluške naratívny s mužským pendantom Popolvárom/Popelvárom. Autorka sa rozhodla na početnej transkultúrnej pramennej báze sledovať diferentné a kongruentné motívy v sujetových osnovách príbehov s mužským hrdinom (Popolvárom) a ženskou hrdinkou (Popoluškou). Zisťuje, že na ich logicko-obsahovú výstavbu majú výrazný vplyv historické a kultúrne rodové stereotypy.

V ďalšej kapitole „Popoluška – genealógia“ sa autorka venuje najstaršej písomne evidovanej verzii príbehu o Popoluške (9. storočie), ktorá pochádza z oblasti čínskeho etnika Čuangov. Poukazuje na nápadné sujetovo-motivické podobnosti čuangského arcinarátívu s písomne fixovanými budhistickými, hinduistickými a inými čínskymi kultúrotvornými textami (napr. Valmikiho indický epos *Rámájana*, hinduistické mýtické rozprávanie *Manu a ryba*, budhistický príbeh *Dašarathadžátaka*, čínska staroveká básň *Pieseň neutíchajúcej bolesti*, čínsky román zo 16. stor. *Putovanie na západ*). Napokon sa v sujetovej osnove príbehu o Jie-sien sústreďuje na rýdzo čuangské momenty.

Sémantickej archeológii Popoluškinho mena, ktoré je úzko spojené so sémou popola, sa autorka venuje v kapitole „Popoluška – etymológia“. Postupne sa dozvedáme, že hanlivo znejúce pomenovanie Popoluška, ktoré dievčina zvyčajne dostáva od zlovoľnej machochy a svojich (ne)vlastných sestier, nesúvisí iba so špinou a podradným miestom „pri peci“, ale konotuje symboliku očistného ohňa a vzkriesenia. Anticipuje tak Popoluškin finálny spoločenský vzostup. Pri transkultúrnom etymologickom rozbere hrdinkinho nomen omen autorka ďalej zisťuje, že prezývka *Popoluška* sa objavuje výlučne v európskom

kultúrnom areáli a je vlastná len jednej vetve príbehov o Popoluške. Celosvetovo najrozšírenejšie pomenovanie hrdinky je Mary, Marietta, Marja, Clara, Cabha, Lucia, Zizola a pod., ktorých spoločným sémantickým menovateľom etymologického či konotatívneho podložia je svetelná žiarivosť, jas, jagavosť. V škandinávskej kultúrnej oblasti odkazuje hrdinkino meno na tajomnú vranu, resp. na oblečenie z vraních koží alebo zobákov (napr. Kråkpälsen, Kråkskinns-Maja).

V časti „Popoluška – epistemológia“ autorka vychádza z faktu, že príbehy o Popoluške sú vďačným predmetom štrukturalistických analýz. Na pozadí výskumu amerického bádateľa Davida Paceho poukazuje na rozdiely v štrukturalistickom prístupe Vladimíra Proppa, ktorý sa zaoberal výskumom čarovných ľudových rozprávok, a Clauda Léviho-Straussa, ktorý prednostne skúmal mýty. Napokon prechádza k štrukturalistickému rozboru jednej z recepčne najznámejších verzií príbehu o Popoluške od Charlesa Perraulta, najprv v proppovskom a následne v léviiovsko-straussovskom poňatí.

Čitateľsky zaujímavo pôsobia kapitoly o mytológii a symbolike, a to i napriek tomu, že autorka, ako sama uvádza, sa pohybuje na vratkej pôde mytologicko-symbolického a hlbinne psychologického výkladu: už v úvode kapitoly „Popoluška – mytológia“ kriticky poukazuje na zdevalvovanie tohto výskumného prístupu v dôsledku rôznych „hlbinných konceptov“, ktoré nadinterpretačne a často křčovito hľadajú skrytý význam tam, kde nie je. Autorka sa pokúša na substráte príbehov Popoluškinho typu oživiť relevantnosť mytologicko-symbolickej a hlbinnopsychologickej interpretácie. Neustále sa pohybujúc pod pomyselným „Damoklovým mečom“ nachádza prekvapivé typologické súvislosti medzi klasickými rozprávkami o Popoluške a solárnymi mýtmi či gnostickými textami. Čechová zisťuje, že arcinaratívny zo skúmaného Popoluškinho cyklu implicitne obsahujú mystické, resp. metafyzické obrazy/predstavy zjednotenia duše s božskou podstatou života. Informačne nasýtený podaný výklad

podrobuje vo finále kapitoly krátkej polemike. Odpoveď na otázku, či sa v priebehu času duchovná podstata „popoluškovských“ príbehov extrovertne spredmetnila alebo či sa zo svojej materiálnej podstaty príbehu postupne spirituálne interiorizovala, ponecháva otvorenú.

V kapitole „Popoluška – symbolika“ autorka svoj predošlý výklad týkajúci sa odkazov na mytologické súvzťažnosti dopĺňa o interpretáciu latentnej symboliky niektorých tematických prvkov Popoluškinho cyklu (Popoluškine matky a sestry, črievica, šaty, prestrojenia, výber spomedzi troch žien).

Naprieč celým textom monografie sa autorka na širokej transkultúrnej a transžánrovej pramennej báze snaží postupne semioticky preniknúť k jadru pradávneho, no napriek tomu dodnes recepčne prítlačlivého mystéria hrdinkinej transformácie, ktorá mieri do vyšších sfér svojho fiktívneho bytia.

Sui generis pointou celej monografie je kapitola „Popoluška – algoritmus“. Autorka na základe doterajších zistení ustanovuje v tejto

kapitole štruktúru algoritmu Popoluškinho cyklu. (Po)odhaľuje v ňom okolnosti, ktoré sú význačné nielen z literárnoteoretického hľadiska svojbytného fungovania (logiky) a štrukturálnej výstavby fikčných svetov, ale aj z hľadiska filozofického či mystického: odkrýva existenciálny algoritmus protagonistkinho pádu a vzostupu, doslovne a/alebo metaforicky vyjadrujúci pradávnu motiváciu smrti a znovuzrodenia, ktorá tvorí univerzálne tematické jadro arcinaratívov.

Monografia o Popoluške je výsledkom niekoľkoročného systematického výskumu. Publikácia je písaná logicky, konzistentným a kultivovaným štýlom. Detailný výskum zvolenej problematiky dopĺňajú prehľadné schémy, tabuľky a grafy. Recenzovaná monografia Mariany Čechovej sa javí ako zreteľahodný publikačný výstup, a to nielen bohatosť informačných zdrojov, ale aj pre inovatívnu metodológiu.

NIKOLA DANIŠOVÁ

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Slovenská republika